

УДК 374.31

О. В. Лісовий

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

У статті розкрито смислові акценти модернізаційних процесів у царині позашкільної освіти; представлено освітню діяльність Малої академії наук України в контексті відповідності викликам часу, узгодженості з суспільними запитами та орієнтованості на задоволення потреб кожної особистості.

Ключові слова: позашкільна освіта, Мала академія наук України.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку національної освіти характеризується реалізацією компетентнісно орієнтованої освітньої парадигми, посиленням уваги до державного забезпечення нарощування та раціонального використання соціального й особистісного потенціалу підростаючого покоління в умовах системних трансформаційних змін суспільства, змін глибинних основ життєустрою – міжособистісних відносин, системи цінностей, життєвих пріоритетів і технік життєздійснення.

У контексті вищезазначеного слід розглядати й позашкільну освіту, розвиток якої має бути спроектованим на забезпечення функціонування сучасного освітнього процесу, індивідуалізацію інтелектуального, духовного й фізичного розвитку особистості в межах єдиного освітнього та соціокультурного простору, який характеризується внутрішньо-національними і міждержавними взаємодіями, забезпеченням варіативності змісту і форм навчання, практичною спрямованістю самореалізації, наданням необмежених можливостей у часі й географічних межах.

Метою статті є представлення змісту позашкільної освіти в цілому та Малої академії наук України зокрема як освітнього феномену, функціонування якого відповідає викликам часу, узгоджується з суспільними запитами та задовольняє потреби кожної особистості.

Виклад основного матеріалу. Модернізаційні процеси в царині позашкільної освіти мають слугувати меті забезпечення динамічності, диференціації та індивідуалізації навчально-виховного процесу як соціального явища, яке будучи природною складовою життя, надає змогу ефективно розкривати й реалізувати життєві та освітні потреби з огляду на еволюцію свідомості особистості та задоволення інтелектуальних і духовних потреб.

А відтак головними завданнями освітньої діяльності Малої академії наук України є:

- реалізація державної політики щодо роботи з обдарованими дітьми та талановитою учнівською молоддю;
- розширення мережі спеціалізованих регіональних позашкільних навчальних закладів – малих академій наук учнівської молоді як окремих юридичних осіб;
- виявлення, розвиток та підтримка учнів, які мають високі здібності до науково-дослідницької діяльності;
- задоволення потреб учнівської молоді у професійному самовизначенні та творчій самореалізації відповідно до їх інтересів і здібностей;
- створення сприятливого соціального середовища для обдарованих дітей України;
- забезпечення державної підтримки юних науковців та їх наставників;
- вивчення, узагальнення та поширення кращого педагогічного досвіду роботи з обдарованими дітьми та молоддю;
- популяризація та пропаганда результатів учнівських наукових досліджень.

Сучасна позашкільна освіта має забезпечити й ефективну соціалізацію особистості, тобто створити ефективні умови для інтеріоризації знань, використання актуальної інформації та суспільного досвіду у процесі взаємодії педагогічного колективу з учнівським для здобуття останніми додаткових знань, умінь та навичок за інтересами; набуття досвіду трансформації, відтворення й збереження у свідомості підростаючого покоління досягнень вітчизняної і світової науки й культури, культури спілкування в сучасному глобально-локальному соціокультурному середовищі.

Вищезазначені напрями новітніх тенденцій розвитку позашкільної освіти в умовах функціонування Малої академії наук України реалізуються під час щорічного проведення майже 30 масових заходів, серед яких міжнародні, всеукраїнські та регіональні учнівські наукові конференції, конкурси, турніри, олімпіади, колоквиуми, семінари, виставки, презентації. Залучення широкого кола учнівства до науково-дослідницької діяльності, проведення заочних і літніх профільних шкіл для обдарованих дітей, організація низки освітніх проєктів, спрямованих на розкриття інтелектуального потенціалу підростаючого покоління, створюють інформаційно-освітнє середовище для формування наукової еліти нації. Активна діяльність Малої академії наук України сприяє соціалізації й соціокультурній самоідентифікації особистості учня (з огляду на надану можливість спілкуватися з провідними вченими України й світу, відомими педагогами, ровесниками) та допомагає формуванню відповідальної громадянської позиції.

Розширення і поглиблення змісту позашкільної освіти має також забезпечити необхідний рівень функціональної адаптації особистості до

умов сучасного суспільства відповідно до індивідуальних особливостей, інтересів та потреб; формування міжпредметних компетентностей; створення умов для залучення кожного вихованця до активної навчально-пізнавальної діяльності; формування його творчого потенціалу; вироблення навичок пошукової і дослідницької діяльності тощо.

Практична реалізованість попередньо зазначеного в освітній діяльності Малої академії наук України (далі – МАН України) здійснюється шляхом виконання завдань Всеукраїнського проекту МАН України «Літо Інтелекту», дієвість якого забезпечується роботою 40 Всеукраїнських літніх профільних шкіл за різними науковими напрямками; Всеукраїнських заочних профільних шкіл МАН України, у яких навчально-виховний процес спрямований не лише на поглиблення базових знань учнів, але й на організацію навчально-творчої діяльності за інтересами, забезпечення участі в соціокультурних заходах, надання кваліфікованої допомоги у виборі майбутньої професії. Реалізація цього освітнього проекту передбачає співпрацю МАН України з установами НАН України і провідними вищими навчальними закладами, створення на їх базі навчально-дослідницьких майданчиків. Метою даного проекту є включення обдарованих дітей із різних регіонів України в потужне інтелектуально-інформаційне поле, завдяки функціонуванню якого талановиті учні, у тому числі й із сільської місцевості, отримують можливість долучатися до високоякісної освіти та набувають досвід проведення наукових досліджень.

Окрім того, МАН України – організатор низки інших всеукраїнських масових заходів, зокрема таких, як:

- Всеукраїнська науково-технічна виставка молодіжних інновацій та творчих проектів учнів МАН «Майбутнє України» (співорганізаторами заходу: Київський національний університет імені Тараса Шевченка та Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»);

- Всеукраїнський науково-освітній проект «Наука XXI століття: перспективні напрями розвитку», у рамках якого організовано 21 виїзний лекторій-практикум до регіональних центрів;

- Всеукраїнська Інтернет-олімпіада Малої академії наук України «Відкрита природнича демонстрація»;

- Всеукраїнський інтерактивний конкурс «МАН – Юніор»;

- Міжнародна школа-семінар «Спектроскопія молекул і кристалів»;

- Всеукраїнській форум учнів – членів Малої академії наук України;

- Всеукраїнська виставка-фестиваль «Обдаровані діти України»;

- Всеукраїнська конференція «Україна очима молодих» тощо.

Юні вчені мали змогу представити власні творчі напрацювання на Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт. Проведення цього наймасштабнішого заходу МАН України спрямовано на стимулювання інтересу учнівської молоді до творчого пошуку, створення

умов для формування наукового світогляду й оволодіння методами наукової діяльності. Усвідомлюючи відповідальність щодо об'єктивності висвітлення результатів, на конкурсі-захисті запроваджена система максимального громадського контролю за процесами, що відбуваються на заході, зокрема журі формується за поданням кураторів наукових відділень МАН України, членів Президії МАН України, академіків НАН України, керівників галузевих інститутів, узгоджується Президентом МАН України та затверджується наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. До роботи журі залучені спостерігачі від наукових установ, вищих навчальних закладів та громадських організацій. Моніторинг об'єктивності прийняття рішень проводить Всеукраїнська громадська організація «Асоціація випускників МАН України». Підрахунок балів здійснюється за допомогою спеціально розробленої автоматизованої системи визначення результатів. На захистах науково-дослідницьких робіт ведеться веб-трансляція, допускаються засоби масової інформації, представники територіальних відділень МАН та наукові керівники дітей. До складу журі конкурсу-захисту традиційно залучаються провідні вчені та науково-педагогічні працівники України.

Варто наголосити й на тому, що розвиток позашкільної освіти має базуватися на постійному підвищенні якості надання освітніх послуг; модернізації й осучасненні засобового забезпечення; запровадженні гуманістичних особистісно зорієнтованих інноваційних технологій навчання.

З огляду на попередньо висвітлене, актуального звучання набуває формування й забезпечення функціонування інтерактивного інформаційно-освітнього середовища НЦ МАНУ, яке отримало назву «МанЛаб» (www.manlab.inhost.com.ua) – природнича науково-дослідницька лабораторія. Діяльність «МанЛабу» спрямована на забезпечення умов для підготовки учнів основної школи до самостійного проведення досліджень та подальше їх залучення до роботи у наукових товариствах територіальних відділень МАН. Головне завдання функціонування інтерактивного інформаційно-освітнього середовища полягає у наданні дистанційного доступу до експериментальних досліджень, що, у свою чергу, сприяє розширенню цільової учнівської аудиторії.

З метою висвітлення діяльності природничої науково-дослідницької лабораторії створено сайт www.manlab.inhost.com.ua, на якому відображено інформація про комплектацію лабораторії, дистанційні навчальні середовища «Експериментарій», «Лабораторія – планета Земля», «Інтерактивний кабінет». Також на сайті розміщено відеозаписи експериментальних досліджень, лекції тощо. Окрім того, надано можливість для здійснення замовлення на проведення експериментального дослідження в стінах природничої науково-дослідницької лабораторії й отримання результатів в онлайн-режимі; реалізовано можливість за

допомогою веб-камер спостерігати за проведенням експерименту в лабораторії; забезпечено дистанційний доступу до часткового керування експериментом.

Співробітники природничої науково-дослідницької лабораторії проводять конференції, профільні очні школи, тренінгові заняття та презентують свою діяльність на міжнародних і всеукраїнських науково-освітніх заходах.

З метою подальшого підвищення якості позашкільної освіти в Україні МАН України систематично аналізує показники стану науково-дослідницької роботи учнівської молоді у регіонах, користуючись автоматизованою системою збору та обробки даних. Результати моніторингу відображаються у висновках та рекомендаціях, звітній документації та інформаційно-аналітичних виданнях Центру.

На виконання завдання щодо забезпечення сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу МАН України щороку проводить близько 30 всеукраїнських заходів для понад 3000 педагогів. Особлива увага приділяється підвищенню професійної компетентності педагогічних працівників. Якщо за 2006–2009 рр. з цією метою МАН України було проведено 16 заходів для 558 освітян, то лише за два останні роки (2010–2011 рр.) їх кількість зросла до 29, що дозволило залучити майже 1300 педагогів. У 12-ти щорічних заходах взяло участь понад 1000 освітян.

На сьогодні загальна кількість освітян, які виховують майбутніх науковців у закладах МАН України, становить понад 6,5 тис. педагогічних і науково-педагогічних працівників, серед яких 1,5 тис. викладачів – кандидати наук, 300 – доктори. До науково-педагогічного складу МАН України входять педагоги позашкільних навчальних закладів – 7%, загальноосвітніх навчальних закладів – 49%, викладачі вищих навчальних закладів – 44%.

Важливим напрямом діяльності МАН України є здійснення інформаційно-методичного та науково-методичного забезпечення діяльності обласних малих академій наук учнівської молоді. Його реалізація характеризується позитивною динамікою: якщо за 2010–2011 рр. було надруковано 48 науково-методичних видань, то за один 2012 рік їх кількість збільшилася до 75.

МАН України продовжує плідну співпрацю з провідними науково-дослідними інститутами Національної академії наук України і Національної академії педагогічних наук України. Важливою віхою на цьому шляху стало прийняття постанови Президії НАН України від 12 січня 2011 року № 1 «Про піднесення ролі МАН України у вихованні обдарованої молоді та забезпеченні діяльності Малої академії наук України». Взаємодія з Національною академією наук України та Національною академією педагогічних наук України дає змогу підвищувати рівень освітніх проектів для обдарованих дітей, розвивати

науково-дослідницьку діяльність учнів – членів МАН України у контексті актуальних наукових напрямів, сприяє професійному самовизначенню та виробленню свідомої громадянської позиції сучасної молоді.

Актуальним напрямом діяльності МАН України залишається співпраця з провідними вищими навчальними закладами України. Виходячи з важливості ефективної реалізації державної політики у сфері освіти, необхідності формування інтелектуального потенціалу та на виконання Програми «Майбутнє України», Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Національним технічним університетом України «КПІ» та Малою академією наук України 21 квітня 2009 р. укладено договір про співробітництво. Його метою є налагодження спільних дій для створення умов щодо виявлення, відбору та підтримки талановитих і обдарованих учнів, їх самореалізації в науково-дослідницькій діяльності шляхом запровадження комплексу освітньо-виховних заходів у рамках вище названої Програми. Вагомим результатом співпраці МАН України з провідними вищими навчальними закладами та академічними установами стало створення спільних науково-дослідницьких центрів, зокрема Науково-навчального центру «Фундаментальна фізика мікро- та макросвіту».

З метою популяризації роботи Малої академії наук, залучення до науково-дослідницької діяльності якомога більшої кількості обдарованих дітей, розширення відповідного інформаційного простору МАН України створено пізнавальний телевізійний проект «Інтелект.ua», медіа-проект «Інтелект-TV». Постійно оновлюється портал МАН України man.gov.ua, на якому оперативно висвітлюється інформація щодо заходів МАН, працює ресурсний центр МАН, публікуються новини освіти на науки. Щоквартально виходить у світ науково-популярний журнал для дітей «Школа юного вченого». Презентація діяльності МАН України та обмін досвідом роботи традиційно відбувається на міжнародних та всеукраїнських освітніх виставках.

Прозорість та громадські механізми контролю за прийняттям рішень, демократичність, залучення представників наукової і освітньої громадськості до ключових питань подальшого розвитку МАН України, готовність допомагати дітям та педагогам, які займаються дослідницькою діяльністю, безкоштовність усіх заходів та матеріалів, що організуються та виробляються МАН України, обумовило високий рівень довіри дітей, батьків і педагогів та значний ресурс позитивного ставлення до Малої академії наук у суспільстві.

Висновки. Суспільні запити, динаміка соціокультурних перетворень й інтенсивні темпи розвитку науки потребують інноваційного поступу у функціонуванні освіти в цілому та позашкільної освіти зокрема. У світлі зазначеного освітня діяльність Малої академії наук України здійснюється з урахуванням сучасних глобалізаційних й інтеграційних процесів,

досягнень новітніх технологій та з огляду на необхідність задовольнити реалізованість більш високих вимог до особистісного розвитку, набутих компетентнісних характеристик та до сформованості громадянської культури підростаючого покоління.

Оксен Лисовый. Новейшие тенденции развития внешкольного образования и их реализация в условиях инновационного функционирования Малой академии наук Украины.

В статье раскрыты смысловые акценты модернизационных процессов в области внешкольного образования, представлена образовательная деятельность Малой академии наук Украины в контексте соответствия требованиям времени, согласованности с общественными запросами и ориентированности на удовлетворение потребностей каждой личности.

Ключевые слова: *внешкольное образование, Малая академия наук Украины.*

Oksen Lisovyi. The latest development trends in extracurricular education and their implementation in terms of the innovative functioning of Minor Academy of Sciences of Ukraine.

The article discloses the semantic accents of modernization processes in the field of extracurricular education and represents the educational activities of Minor Academy of Sciences of Ukraine in the context of current challenges in correspondence with social requirements and orientation to meet the needs of each individual.

Key words: *extracurricular education, Minor Academy of Sciences of Ukraine.*

УДК 37.034

Л.І. Ковбасенко

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ПОТРЕБИ ВЧИТИСЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ: КЛЮЧОВА ІДЕЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті розглядається проблема актуалізації науково-дослідної діяльності старшокласників як засобу формування потреби в навчанні впродовж життя. Проаналізовано спрямованість позашкільної освіти на оптимізацію та якісне оновлення навчання й виховання учнівської молоді у позаурочний час, розкрито можливості позашкільних навчальних закладів щодо реалізації цього завдання.

Ключові слова: *навчання впродовж життя, інноваційні методики, якість позашкільної освіти, науково-дослідницька діяльність, Мала академія наук України.*